

Ketabton.com

پيلامه

د بشري تاريخ پانو د مطالعې په پاى كې يوه دا هم څرگنديږي چې د ټولنو وجود هر كله د معنا له بحران سره مخ شوى، ټولنه سقوط كړې او په بلاوو او بښتي. يا د داخلي قبيلوي او قومي گوتو په شمار خلك پرې حاكمان شوي، يا پرې له بهره هجوم راوړل شوى، مستعمره شوي.

د مستعمره وو د اقتصاد و سياست شارگونه يې په خپل لاس كې اخيستي، افكار يې د غلامۍ په زنجيرو ورتړلي او نوموړي ټولنه يې د ذلاتونو او بدبختيو څاه ته غورځولي. ملتونه چې هر كله له درونه خالي شوي، معنا د خپل وجوديت يې هير كړى، د ژوند د لارې برنامې له غډمه د استعمار او استثمار خوراك شوي.

پس له داسې حالت څخه د تړلو انسانانو د خلاصونې او دى تشې ډكون په منظور په دوو راهۍ كې ولاړ بشر ته د لارښودنې په منظور خداى ﷻ دوى ته پيغمبران او بعد له نامرئي استعماري پنځو څخه د خلاصون لپاره ناجيان د اولياءالله په قالب كې ليږلي.

دا دورې چې پكې حقيقي اهل الله اوسيري، د تاريخ هغه مبارزاتي رڼې دورې دي چې لدوى وروسته د دوى پيروان د خپل جد و جهدونو تر مدامه بشر په خپلې لارې ولاړ ساتي. دغه ډيالوگ همدا بحث د معنا او د بشري ژوند د تاريخ په اوږدو كې يې پر رول غږيږي.

ذبيح الله هجران

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته!

په دې خپرونه کې زموږ سره محترم استاد ډاکټر عبدالله اسعدي مېلمه دی. له استاد صاحب سره به د معنا د نشتوالي، زموږ په اوسني عصر کې د بې معنایۍ، د معنا د اهمیت او د انسان د تعریف په اړه خبرې وکړو.

ډاکټر عبدالله اسعدي د طب پوهنځي له استادانو څخه دی. نوموړي نه یوازې په خپل تخصصي ډگر کې ډېرې علمي لاسته راوړنې لري، بلکې په نړیوالو معتبرو علمي ژورنالونو کې یې ۲۲ څېړنیزې مقالې هم خپرې شوې دي.

شاوخوا ۲۰ یا ۲۲ کاله کېږي چې استاد د انسان، تاریخ او فرهنگ په برخو کې علمي او فرهنگي فعالیتونه کوي. همدارنګه یې د ځوانانو لپاره د ژوند د بېلابېلو مادي او معنوي موضوعاتو په اړه ګڼ شمېر کنفرانسونه او سیمینارونه وړاندې کړي، څو ځوانان وکولای شي د خپل ژوند سمه لاره ومومي.

زه به تر دې ډېر د استاد په اړه څه ونه وایم. غوره به دا وي چې خپله استاد صاحب په لنډه توګه ځان معرفي کړي، له هغې وروسته به خپلو پوښتنو ته لار شو.

عبدالله اسعدي: مننه. سلامونه او نېکې هیلې تاسو، درنو همکارانو او همدارنګه د دې ارزښتناکې خپرونې ټولو لیدونکو او اورېدونکو ته وړاندې کوم.

لکه څنګه چې تاسو یادونه وکړه، زما نوم عبدالله اسعدي دی. زه د کابل د طب پوهنځي څخه فارغ یم او له څه مودې راهیسې همدلته د استاد په توګه دنده ترسره کوم. شاوخوا ۱۴ کاله کېږي چې تدریس کوم ،

زما تخصص د میکروبي ناروغيو اپيډيمیولوژي ده. په همدې برخه کې مې له مالیزیا څخه د ماسټرۍ سند ترلاسه کړی دی. همدارنګه، د یوه څېړونکي په توګه مې له خپلو نورو همکارانو سره یوځای د افغانستان د روغتیا او میکروبي ناروغيو اړوند له شلو څخه زیاتې نړیوالې علمي مقالې لیکلي دي.

له دې سربېره، د یوه انسان په توګه چې د خپل هېواد په دې حساسو او بحراني شرایطو او د تاریخ په دې مهم پړاو کې ژوند کوم، د خپل مسؤلیت له احساسه مې اړینه وبلله چې د خپلو تخصصي، مسلکي او د معیشت اړوند کارونو ترڅنګ، د ټولنې حیاتي او ټولنیزو موضوعاتو، د ځوانانو د فکري ودې، روزنې او د یوې انساني او ارماني ټولنې د جوړولو لپاره هم خپله ونډه واخلم.

لکه څنګه چې تاسو وویل، د الله تعالی په فضل له ډېر وخت راهیسې مې د خپل وخت یوه برخه ځوانانو ته ځانګړې کړېدې؛ هغوی ته د انګېزې ورکولو، د دوی د پوښتنو او اندېښنو د ځوابولو، او د منظمو او غیرمنظمو کنفرانسونو، سیمینارونو او درسي غونډو له لارې له هغوی سره مرسته کوم.

ډاډه‌يي: ډېره مننه، استاد محترم. بیا هم ښه راغلاست.

استاد، مخکې له دې چې د معنا په اړه خبرې پیل کړو، ښه به وي چې لومړی د انسان په اړه وغږېږو.

د انسان اړوند په ځانګړې توګه زموږ په عصر کې، ډېرې ناسمې نظریې او افسانې خپرې شوي دي. له هغو څخه یوه لویه دا ده چې انسان یو بشپړ مادي موجود دی او ټولې غوښتنې یې مادي دي. حال دا چې انسان په خپل ذات کې د مادي شیانو هاخوا یو څه لټوي.

انسان د داسې ستر هدف په لټه کې وي چې له ده څخه لوړ وي. هغه نه شي کولای يوازې په داسې مادي هدف ځان قانع کړي چې تر ده کوچنی وي.

نو، ستاسو له نظره انسان څوک دی؟ او په نننۍ نړۍ کې انسان څه معنا لري؟

اسعدي: مننه.

لکه څنگه چې تاسو اشاره وکړه، انسان د مادي اړتياوو ترڅنگ ډېرې ژورې معنوي وړتياوې او لوړې هيلې هم لري.

د انسان مادي اړتياوې خواږه، جامې، درمل، سرپناه او د ژوند نورې اسانتياوې دي.

خو د انسان معنوي اړتياوې له دې څخه ډېرې ژورې دي. انسان له خپل خالق، الله تعالى سره د اړيکې هيله لري. دا غوښتنه او احساس د هر انسان په زړه کې شته، که پر الله ايمان ولري او که يې ونه لري.

همدارنگه، عدالت، ازادي، خپلواکي، خير غوښتنه او د خلکو خدمت، انصاف، مينه او صميميت ټول د انسان له معنوي اړتياوو او ارمانونو څخه دي.

که د بشر تاريخ مطالعه کړو يا د نن ورځې ټولنې ته وگورو، وينو چې موږ انسانان يوازې د ډوډۍ او معيشت لپاره هڅه و تلاش کې نه يو.

ډېر داسې خلک شته چې له مادي پلوه ډير شتمن او هوسا ژوند لري، خو له معنوي اړخه لا هم د خپل ورک شوي سکون او معنا په لټه کې دي.

د ننني انسان نېکمرغي او ارامتيا نږدې په يوه نايابه او ناپيدا شوې پدیده بدله شوې ده.

له بده مرغه، د انسان د لید یوه ستره تېروتنه دا ده چې نېکمرغي یوازې په مادي امکاناتو کې لټوي، یعنې فکر کوي چې څومره شتمني ډیره شي، د هوساینې وسایل او سهولیتونه ایجاد شي، د عیش او آرام امکانات زیات شي، په هماغه کچه به انسان خوشحاله شي.

خو د دې فکر پایله نن په سترگو وینو چې نړۍ د تباهي تر پولې رسېدلې ده.

ولي؟

ځکه چې انسان د مادي او اقتصادي سیالۍ له امله د وسلو جوړولو، زور ازمایلو او یو پر بل برلاسي کیدو سیالۍ ته داخل شوی دی. پر نړۍ باندې ننۍ حاکم نظم، په ډېرو برخو کې په یو ظالمانه، غیر انساني، تېري کوونکي او له عدالت څخه لرې نظم شکل یی اخیستی.

بشر نن د اتومي جگړې منتظر دی، که د الله تعالی ځانگړي لورینه او دخالت نه وي، عدالت پر ځمکه ټینګ نه شي او انسانان راوېښ نه شي، نو اتومي جگړه لرې نه ده. دا جگړه کولای شي نه یوازې د ځمکې گره، بلکې بشايي زموږ لمریز نظام نابود کړي. دا هر څه څرگندوي چې انسان یوازې د مادي امکاناتو په برابرولو سره نشي نېکمرغه کېدای. البته، دا پدې معنا نده چې د انسان مادي اړتیاوې له پامه وغورځوو. اصلي خبره دا ده چې د نن ورځې انسان له معنوي او روحي پلوه له یوې ژور کړکېچ سره مخ دی.

هغه ټولې فردي او ټولنیزې ستونزې او بحرانونه چې نن پې وینو، باید د انسان د روحانیت په تشه کې پې ولټو، نه د مادي امکاناتو په کمښت کې. ځکه نن ورځ مادي امکانات تر ډېره بریده شته.

له هغه څه څخه چې نن بشر ترې رنځ وړي هغه فقط د معنویت دی، د دې معنوي تشې اثر دوه څرگندې پایلې ورکړي دي.

لومړی، په فردي کچه موږ انسانان، خپل د زړه سکون او ارامتیا له لاسه ورکړي ده. همدا لامل دی چې ډېری خلک د زړه سکون موندلو

لپاره ډیر تراخه او وژونکي تجربو ته مخه کوي، چې د مخدره موادو کارول یې یوه بېلگه ده. ترڅو پدی ډول دوی ځان د خپل باطني شور، هياهو او رواني کړاوونو څخه خلاص کړي.

دویم، په ټولنیزه کچه د انسان شرارت او فساد دی. یواځینی ځواک چې انسان محارولۍ شي، د هغه د سرکشی مخه نیسي، روحانیت دی. خو د همدې ځواک د نشتوالي له امله نن وینو چې هم په ټولنو او هم د دولتونو په کچه ظلم واکمن شوی دی.

د زغم، انسانیت، بشري خواخوږۍ او عاطفې ارزښتونه ورځ تر بلې آن د کورنۍ په کچه لمنځه تللی. وینو چې د پلار، مور، زامنو او نورو خپلوانو ترمنځ کومه قلبي او معنوي مینه او اړیکه نشته. اړیکې یې یوازې د مادي گټو او راکړو ورکړو تر بریده محدودې پاتې. له همدې امله هر څوک له بل څخه خوابدی او ناراضه دي.

په ټولنه کې هم خلک، که توان ولري، ډېری وخت د بل د دوکې، خیانت، د خپل شخصي گټې او د بل پېښې وهلو په فکر کې وي. د دولتونو په کچه هم ډېری حکومتونه د خپلو ځانگړو مافیایي او قدرت‌پالو کړیو د گټو لپاره فکر کوي، نه د خپلو ملتونو او نه هم په گل کې د ټول بشریت د خیر لپاره.

نو په ټوله کې، د انسان ناسلامتي او د هغه باطني ناارامي هغه دوه سترې تشې دي چې د روحانیت د کمښت له امله رامنځته شوې دي.

ذاهبي:

استاد محترم! د انسان د پیدایښت له پیل راهیسې، انسان تل له ځانه دوه ډوله پوښتنې کړي دي.

لومړۍ پوښتنه، لکه څنګه چې تاسو هم اشاره وکړه، د معنویت اړوند ده؛ یعنې: موږ څوک یو؟ ولې پیدا شوي یو؟ له کومه راغلي یو؟

دویمه پوښتنه، چې تاسو پرې ښه رڼا واچوله، چې په دې نړۍ کې ښه ژوند څه شی دی؟ څو پېرۍ کېږي چې انسان لومړۍ پوښتنه تقریباً پرېښي ده. د لومړۍ پوښتنې ځواب دین ورکوي، او د دویمې پوښتنې

خواب په ننني عصر کې ايډيالوژۍ وړاندې کوي. البته، اسلام دواړو پوښتنو ته بشپړ خواب لري.

خو نن سبا انسان يوازې دويمې پوښتنې ته پام کړی، چې ښه ژوند پدې دنيا کې څه شی دی؛ حال دا چې د لومړۍ پوښتنې له خواب پرته، د ښه ژوند موندل ناشوني دي.

همدلته موږ د ژوند معنا لټو. کله چې انسان معنا ونه مومي، لکه څنگه چې تاسو وويل، له خپل ژوند څخه تښتي او د مخدره موادو پسې گرځي.

ستاسو په اند، د ژوند د معنا موندل له دين سره څومره تړاو لري؟ او آيا له دين پرته انسان کولای شي د ژوند معنا پيدا کړي؟

اسعدي: په اصل کې، که د ايډيالوژيو او فکري مکتبونو نظرياتو ته وگورو، نو ټولې فکري نظريې دواړو مسئلو ته پام کوي. يعنې بشر له پخوا تر ننه پورې هم مادي ارامونه لرلي او هم معنوي.

که موږ د بېلابېلو خوځښتونو، ايډيالوژيو او فکري مکتبونو منشورونه او شعارونه ولولو، وينو چې هغوی هم د انسان مادي اړتياوو ته پام کوي او هم د هغه معنوي هيلو ته، او په يو ترتيب دواړه له يو بل سره تړي.

توپير دا دی چې ماتريالستي يا الحادي نړۍ ليدونه، اقتصاد او ماده د انسان د مادي او معنوي اړتياوو بنسټ گڼي.

خو الهي نړۍ ليدونه، ماده يوازې د مادي اړتياوو بنسټ بولي، او ايمان او روحانيت د انسان د معنوي اړتياوو بنسټ. چې دا دواړه اړخونه د انسان په وجود کې شتون لري. له همدې امله، الهي مکتبونه انسان د ټولنې اصل زيربنا گڼي، خو الحادي مکتبونه بيا اقتصاد بنسټ گڼي. لکه څنگه چې د مارکسيزم نظريه په تفصيل سره همدې موضوع ته اشاره کوي.

نو د نظريې له پلوه، د انسان ارمانونه لا هم ژوندي دي. اصلي ستونزه د انسان د معنوي ارمانونو د ترلاسه کولو په لاره کې رامنځته شوې ده. انسانانو د تاريخ په اوږدو کې د ناسمو او ترخو تجربو له امله دې پايلې ته رسېدلې چې ګواکې خدای ته رسېدل، يا د روحانيت او خدای پالنې رېښتینې تجربه کول، ناشوني دي.

هغه فلسفې چې له اروپا له منځه راووته، د دکارت، کانت، نيچه او تر نننيو فيلسوفانو پورې، زياتره د انسان له بېخدایۍ او د هغه وخت د دين له ناتوانۍ څخه خبرې کوي.

د دوی په اند، انسان نه شي کولای خدای ته ورسېږي. همدا فکر د دې لامل شو چې د نن ورځې تمدن او بشريت، خدای ته د رسېدو له هيلې ناهيلی شي، او خپل ټول باور پر دنيا، انسان محوری، د ليبراليزم په مسايلو او مطلقې آزادۍ باندې تکیه کړي.

د دوی دا نتيجه اخيستنه دوه اساسي لاملونه لري.

لومړی، د دوی خپل داخلي لامل وو چې له بده مرغه، په اروپا کې د ديني فکر، چې تر ډېره مسيحيت و، د تحريف شوی وو او اصله نسخه يې مسخه شوی وو، نه له نظريې پلوه د انسان د لارښوونې او قانع کولو وړتيا لرله او نه يې د عملي ژوند په ډګر کې انسان ته سمه معنوي تجربه ورکولای شوه.

لکه څنګه چې په کيمياوي، بيولوژي او فزيکي تجربه کې، که يو کوچنی پاراميتر يا عنصر هم بدل شي، پايله سم نه ورکوي. که وغواړو اوبه توليد کړو، بايد هايډروجن او اکسيجن په ټاکلي نسبت سره يو ځای شي. که د دې پر ځای سلفر، فاسفورس يا نايټروجن ورسره ګډ شي، اوبه نه جوړېږي.

همدارنګه، که د هايډروجن او اکسيجن ترکيب بدل شي، د دوه اتومه هايډروجن پر ځای، له يو اتوم اکسيجن، دوه هايډروجن د دوه اکسيجن سره مخلوط شي، بيانو دا اوبه ندي، تيزاب دی، هايډروجن پراکساید دی.

په همدې ډول، د دوی دیني تجربه هم همداسې بدله شوې وه، پس له داخلي اړخه هغه فکر چې دوی لاره، د دې قدرت یی نه درلود چې انسانان خپل لوړو معنوي ارمانونو ته ورسوي.

دویم، بهرنی عامل دا وو چې دویته همدا سم او اصیل الهي فکر ورته ونه رسېد. په دې برخه کې مسلمانانو چې کوم تاریخي کمزورتیا لاره، هم اغېز لرلی دی. نن په ځمکه یوازینی دین چې اصیل او له تحریف څخه لرې الهي پیغام لري، اسلام دی.

یا هماغه د خدای پیژندنې او انسان روزنې بریال او بشپړ طرحه اسلام وړاندې کوي. ولې چې قرآن یو ګټه نه اخیستل شوی کتاب دی، نه یوازې له اعتقادي پلوه، بلکې د علمي او تاریخي څېړنو له مخې هم له هر ډول تحریف څخه خوندي، ګټه نه اخیستل شوی کتاب دی.

د بشر د لیکلو او کتابت تاریخ له میلاد څخه شاوخوا اوولس سوه کاله وړاندې پیل شوی، او قرآن کریم له ۵۷۰ میلادي کال وروسته نازل شوی،

یعنې هغه مهال بشر له دوه زرو کلونو څخه زیات د لیکلو، نقلولو او د کتابونو د ساتلو تجربه لرله. له همدې امله، قرآن کریم یو نه استفاده شوی کتاب دی.

دا ادعا هیڅ کوم بل کتاب یی نور کولای نشي او نه کوم بل دین. له بده مرغه، مسلمانانو هم د بېلابېلو لاملونو له امله ونه شول کولای چې له دې الهي سرچینې څخه خپله هم سمه ګټه واخلي، خو د مسلمانو اړیکه له الله تعالی سره تل ژوندی، پیاوړې او فعاله وي، د دین د حقیقت او ریښتیني ایمان پر ځای، لارل تشریفاتو او ظاهري تمثیل کیږي ته یی مخه کړ. د اصل پر ځای په مجاز کې ونښتل. همدا کار د دې سبب شو چې روحانیت د اسلام په منځ کې سقوط وکړي او هغه الهي اعتبار چې مسلمانانو درلود، له لاسه ورکړي.

له بلې خوا، په پخوا وختو کې، هر کله چې بشریت له معنوي بن بست او خالي گاه سره مخ کیده، الله تعالی به پیغمبران راېږل.

که د بشر تاریخ وگورو، هېڅ داسې دوره نه وینو چې د پیغمبر یا د الهي دعوتگر له شتون څخه خالي وي، خو د رسول الله ﷺ له بعثت وروسته نور پیغمبران نه راځي. له هغه وروسته الله تعالی د اولیاءالله او اهل الله په قالب کې چې د هغه د استازو په توگه عمل کوي، راېږل کيږي ترڅو خلکو ته دین تشریح کړي.

پس له همدې امله، د دعوتگرۍ مسؤلیت د مسلمانانو پر غاړه اچول شوی. اوس په دې موده کې چې کوم دعوتگران په اسلامي نړۍ کې راپیدا شول، ډېری یې هم د واکمنانو او حاکمانو له لوري وځپل شول هم خلکو یې ملاتړ ونه کړ. همغه وو چې د دوی دعوت هم یوازې په ځینو محدودو سیمو پورې منحصر پاتې شو او ونه توانېدل چې د دین او روحانیت اصلي څېره ټولو خلکو ته عام کړي، او حتی غیرمسلمانانو ته ورسوي.

له همدې امله، هغه الهي پیغام چې دلته وجود لاره، دغه د لمر رڼا اروپا ته ونه رسېده.

نو اروپا هم له داخله د خدای پیژندنې او خپل تحریف شوي دین له امله وچ شوی وو او هم له بهر څخه ورته دا اصل الهي پیغام ونه رسېد. همدا لامل شو چې هغوی له معنویت او روحانیت څخه ناهیلې شي. نن هم نړۍ په همدې حالت کې ده، یعنې بشر لا هم خدای ته د رسیدلو هیله لري، ځکه دا د انسان په فطرت کې ایښودل شوې ده.

خو اصلي پوښتنه دا ده چې آیا داسې یو سم، علمي او عملي پروگرام شته چې د انسان دغه فطري هیله پوره کړي؟ داسې پروگرام چې هم له عقلي پلوه انسان قانع کړي او هم هغه ته حقیقي معنوي تجربه ورکړي؟

د علامه اقبال په خبره چی خپل کتاب «په اسلام کې د دیني فکر بیا راژوندي کول» کې د لومړي فصل په پیل کې همدا پوښتنه مطرح کوي. هغه وايي:

«ایا دیني تجربه ممکنه ده او که نه؟ آیا دین د عملي تجربې وړ دی، او دین که یوازې د ذهني نظریاتو یوه ټولګه ده؟»

بیا وروسته هغه یو ډېر ژور علمي او فلسفي بحث کوي او دې پایلې ته رسېږي چې دین تجربه کېدای شي، خو په دې شرط چې وسیلې سم وکارول شي. د وسیلو سم کارول دادی چې انسان له دننه روحي او باطني چمتووالی ولري، ځکه دین له زړه او باطن سره سر و کار لري.

دویم شرط دا دی چې انسان سم او اصل معرفت ولري؛ یعنې په علمي توګه وپوهېږي چې څه باید وکړي.

ذاهبي:

استاد محترم! له هغو پایلو څخه چې زه یې د د ژوند د معنا د نشتوالي له امله وینم، یوه دا ده چې انسان له ژوند څخه وېرېږي، په ځانګړي ډول له درد او کړاو څخه. که د ژوند معنا نه وي، نو رښتیا هم درد او کړاو ډېر وېرونکی ښکاري.

په دې حالت کې، موږ څنګه کولای شو چې خپل درد او کړاو د هغو دیني ښوونو په رڼا کې معنا کړو چې لرو یې؟ او څنګه کولای شو درد او کړاو د خپل شخصیت د ودې او بشپړېدو د بهیر یوه برخه وبولو، نه دا چې یوازې یې د طبیعت یا الهي عذاب په توګه تعبیر کړو؟ په داسې حال کې چې هر هغه منفي پېښه چې موږ یې منفي ګڼو، کېدای شي د انسان د پرمختګ او پخېدو یوه برخه وي.

اسعدي:

بالکل، د نورو حیواناتو برعکس، الله تعالی د انسان وده او تکامل د زحمت او هڅې سره تړلی دی. لکه څنگه چې په قرآن کریم کې فرمایي:

﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ﴾ یعنی: «موږ انسان په کړاو او زحمت کې پیدا کړی دی.» د دې معنا دا ده چې انسان، که په مادي برخه کې وي او که په معنوي برخه کې، یوازې د هڅې، زحمت او مبارزې له لارې لوړو مقامونو ته رسېږي. نو انسان باید د ژوند د ستونزو پر وړاندې ټینګ ودرېږي، ځکه دا د ژوند یوه طبیعي برخه ده.

خو هغه څه چې انسان ته په دې له لوړو او ژورو ډک سفر کې استقامت ورکوي او بریا وربښي، د هغه طرز فکر او لیدلوری دی؛ یعنې دا چې انسان د پېښو په اړه څنگه فکر کوي، که سم نړۍ لید ولري، دقیق، علمي او واقعي شناخت ولري، او د دې تر څنګ یوه سمه معنوي تجربه ولري. که انسان سالم نړۍ لید ولري، نو کولای شي پېښې په سمه توګه تفسیر کړي. د بېلګې په توګه، له هغو مفاهیمو څخه چې الله تعالی یې په قرآن کریم کې ډېر یادونه کړې، یو هم د ابتلا او ازموینې مفهوم دی. الله تعالی فرمایي چې انسان په دې نړۍ کې د ازموینې لپاره پیدا شوی دی.

که موږ دا مفهوم په سمه توګه درک کړو، د ژوند ډېرې ستونزې به زموږ لپاره په اسانه تفسیر شي. پوه به شو چې دا ستونزې پر هر انسان راځي، تېرېږي او ختمېږي. همدا د ژوند صحنې دي چې انسان پکې خپل درېځ او شخصیت ثابتوي.

الله تعالی فرمایي:

﴿وَلِكُلِّ وُجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ﴾

یعنې: «هر انسان یو لوری لري چې هماغې ته مخ اړوي؛ نو تاسو په نېکیو کې له یو بل څخه مخکې شئ.» په حقیقت کې انسان د ازموینې په ډګر کې پیدا شوی، څو په نېکیو کې له نورو مخکې شي.

له همدې امله انسانان، که په مادي ژوند کې وي او که په معنوي ژوند کې، د سيالۍ او پرمختګ مينه لري. موږ نه غواړو چې بل څوک تر موږ مخکې شي. له ماشومتوبه دا هيله لرو چې پر خپلو همزولو برلاسي اوسو په ښوونځي کې لوړې نمرې واخلو، په ټولنه کې ښه قد، ښه لباس او ښه کور ولرو.

دا د برترۍ احساس دی چې هم مثبت لوری لرلای شي او هم منفي.

منفي بڼه يې کبر، غرور، ځانغوښتنه، ناسالنه سيالي، د نورو سپکاوی او د سرچينو ناوړه استفاده ده، چې پايله يې ظلم او تېری وي.

خو مثبت بڼه يې دا ده چې انسان خپل امکانات د ښه نوم، د الله د بندګانو د خدمت، د الله د دين د لوړتيا، د عدالت د ټينګښت، آزادۍ او خپلواکۍ لپاره وکاروي.

موږ وينو چې انسانان د همدې دوو لارو څخه يوه ټاکي. ځينې د خپل نړۍ ليد او فکر له مخې لومړۍ لاره غوره کوي، او ځينې بيا دوهمه.

ذاهبي:

استاد محترم! تاسو مخکې د علامه اقبال، د ديني تجربې او د هغې د امکان په اړه خبرې وکړې.

زه غواړم برعکس يوه پوښتنه درڅخه وکړم: ايا بې ديني اصلاً ممکنه ده؟ ځکه ما د فريمي سنا په يوه کتاب کې لوستي وو چې وايي: «هغه څوک چې د خدای عبادت نه کوي، په پای کې د بل څه عبادت کوي.»

موږ دا خبره په خپل ورځني ژوند کې هم وينو. حتی په قوانينو کې هم داسې بشپړ بې دينه نظام نه وينو، او شايد دا ناشونی هم وي. د اروپا قوانين، که وغواړي او که ونه غواړي، له انجيل څخه اغېزمن شوي دي. د افغانستان قوانين له قرآن کریم څخه سرچينه اخلي.

که څه هم ځينې دولتونه ځان سيکولر بولي، بيا هم د هغوی د ټولنې ديني ارزښتونه په قوانينو کې اغېز لري، لکه زموږ ديني ارزښتونه چې زموږ په قوانينو باندې اغېز کړی. حتی يو بې دينه افغان او يو بې دينه امريکايي په خپل ټولنيز او سياسي چلند کې توپير لري. نو آیا رښتيا هم بې ديني ژوند ممکن دی؟

ځکه نن سبا موږ د بې دينۍ ځينې نښې په نړيوالو قوانينو کې وینو، او اغېزې يې هم وینو. لکه څنگه چې تاسو مخکې وویل، نړۍ د اتومي جگړې پر لور روانه ده. که داسې بې دينه نړۍ ممکنه وي، نو هغه به څه ډول نړۍ وي؟ او اصلاً، آیا بې ديني امکان لري؟

اسعدي:

هو، له عملي پلوه بې ديني ممکنه ده، خو دا چې بې ديني خپله يو روښانه فکري مکتب او بشپړه نړۍ ليد ولري، دا خبره د شک وړ ده.

ځکه د بې دينۍ اصلي هدف دا نه دی چې يو نوی فکري او عملي نظام رامنځته کړي، بلکې هدف يې له يوه موجود نظام څخه تېښته ده.

يعني بې دينه انسان د نظم له چوکاټ څخه تېښتي، نه دا چې نظم ته ننوځي. هغه نظم چې په بې دينه يا ملحده ټولنه کې وینو، يوازې د اړتياوو پر بنسټ ولاړ وي. که همدا محدود نظم هم نه وي، د انسان شرارت او فساد به د هغوی ژوند گډوډ کړي.

الله تعالی په سورة القيامة کې همدې فطري حقيقت ته اشاره کوي او فرمايي:

﴿لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ ۖ وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ﴾

الله تعالی د قيامت په ورځ او د ملامتونکي نفس قسم خوري، بيا فرمايي: ﴿أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ تَجْمَعَ عِظَامَهُ﴾

آيا انسان گومان کوي چې موږ به يې هډوکي راتول نه کړو؟

بلکې فرمايي: ﴿يَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَنْ تُسَوِّيَ بَنَانَهُ﴾ موږ خو آن د هغه د گوتو نښې هم بېرته په هماغه ډول جوړولای شو.

وروسته الله تعالى لهدقيامت څخه د انسان د انکار علت بيانوي: ﴿يَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ﴾

يعني انسان ځکه قيامت نه مني چې غواړي د حساب او کتاب له ذهني فشار څخه ځان خلاص کړي او په ازاده توگه فساد وکړي.

دا د انسان د ارواپوهنې ډېر ژور تحليل دی. اکثره انسانان نفس لوامه لري، نه نفس اماره؛ يعنې ډېر خلک په اصل کې مفسد نه دي، خو کامل هم نه دي. همدا وجدان انسان ته وايي چې د دنيا ټول حسابونه دلته نه تصفيه کېږي. ډېر ظالمان تر وروستۍ سلگۍ پورې ظلم او ويني تويوي، او سزا نه ويني.

له بلې خوا ډېر صالح او نېک انسانان ټول عمر په زندانونو، بدنایۍ او کړاو کې تېروي، سره له دې چې د خلکو او د الله لپاره يې خدمت کړی وي.

ايا وجدان دا مني چې د دغو ټولو هڅو هيڅ حساب او بدله نه وي؟

همدې ته په اشاره الله تعالى فرمايي: ﴿يَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ﴾ يعنې د قيامت څخه د انکار اصلي لامل دا دی چې انسان غواړي د وجدان او حساب له احساس څخه ځان آزاد کړي، څو د خپلو غوښتنو او لذتونو پسې بې له محدوديته ولاړ شي.

نو ځکه بې ديني په خپله يو منظم نظام نه دی، بلکې له نظام، ارزښتونو او اخلاقي چوکاټ څخه تېښته ده. ځکه چې انساني ټولنه بې له نظم څخه ژوند نه شي کولای، نو بې دينه ټولنې هم قوانينو او نظم ته اړتيا لري. البته دغه قوانين ډېر وخت د قدرتمند، شتمن او نفوذ لرونکو کسانو له خوا

جوړېږي، چې زياتره يې د هغوی د شخصي منافعو د ساتنې پر محور څرخي. خلک د قانون په وسيله کنټرولېږي او محدودېږي، خو دا قوانين ډېر وخت ظالمانه او د زورواکو په ګټه وي، ځکه د قانون تعريف هماغه کسان کوي چې د ځواک، شتمنۍ او نفوذ په رأس کې ناست وي. له همدې امله عام خلک د قانون تر نوم لاندې مهارېږي، خو اصلي ګټه يې د واکمنو او زورواکو په برخه کېږي.

ذاهبي:

تاسو د ټېنټې خبره وکړه. د همدې ټېنټې يوه بڼه موږ په خپل شخصي ژوند کې ډېر وينو. هغه انسان چې د ژوند له معنا څخه ټېنټې، لکه څنګه چې ومو وويل نفس لواړه لري، له هغه څخه هم نه شي ټېنټېدلې. له همدې امله ځان په بېلابېلو بوختياوو کې اخته کوي.

د بېلګې په توګه، ډېر کسان يوازې د شهرت د ترلاسه کولو لپاره په ټولنيزو رسنيو کې عجيب و غريب کارونه کوي. ځينې بيا د دې لپاره چې له دغو پوښتنو يا له هغه ذهني فشار څخه چې تاسو يې يادونه وکړه ځان خلاص کړي، شپه او ورځ فلمونه ګوري، فوټبال تعقيبوي، موسيقي اوري او آن تر دې چې ډول ډول نشيې ګولۍ او ټابليټونه کاروي.

په اصل کې خبره دا ده چې بې معنایي انسان دې ته اړ باسي چې له خپل ځان څخه متنفر کړي او دینه يې مجبور کړي چې له معنا څخه وټنټي.

اوس مهم څه دی چې موږ د مسلمانانو په توګه د دې ستونزې لپاره څه حل لرو؟ څنګه کولای شو د دې نړيوال ټولنيز بحران، چې اوس په افغانستان کې هم ډېر خپور شوی، مخه يې ونيسو؟

اسعدي:

ډېره مهمه او پر ځای خبره مو وکړه او موضوع مو زموږ د مسؤليت لورې ته راوګرځوله.

زموږ دنده او مسؤليت دا دی چې هغه امانت، چې زموږ په لاس کې دی، د الهي پيغمبرانو د ميراث په توګه، ځکه قرآن کریم په حقيقت کې د ټولو پيغمبرانو ميراث دی، په ځانګړي ډول د رسول الله ﷺ. پدې صورت کې موږ بايد هم خپله ترې ګټه واخلو. هم يې ټول بشريت ته ورسوو.

خو تر هر څه وړاندې بايد دا درک کړو چې قرآن کریم د عادلانه ټولنيز نظم او ټولنيزې هوساينې لپاره څه برنامه لري بشر ته؟ همدارنګه د انسان رسول خدای ج ته يعنی الله تعالى سره د اړيکې جوړول، د عقيدې د اصلاح او د معنوي روزنې لپاره څه لارښوونې وړاندې کوي؟

په بله وينا، قرآن د انسان د عمودي اړيکې (له الله تعالى سره) او افقي اړيکې (له ټولنې سره) د سمون لپاره څه نظام وړاندې کوي؟

موږ بايد دا نظام له قرآن کریم څخه راوباسو او د يو بشپړ فکري نظام په بڼه يې وړاندې کړو، نه دا چې يوازې بېلابېل او ګډوډ معلومات راټول کړو.

ځکه نامنظم و ګډوډ معلومات بدلون نه راولي. موږ ډېر عالمان لرو، خو د بصيرت خاوندان مو ډېر کم دي. ځکه علم او اندېشه يو شان ندي، توپير لري.

اندېشه يو فمري سيستم ته وايي، يو منظم او همغږی اطلاعاتو ته وايي چې يو خاص لوری لري، ټول معلومات په يوه ټاکلي هدف او لوري سره نښلوي. هيڅکله په يوه فکري مکتب کې يوه برخه له بلې برخې سره په ټکر کې نه وي، نه يی ردوي، خو معلومات کېدای شي يو له بل سره ضو و نقیض وي، ګډوډ او آن بې ګټې وي.

همدې ته په کتو، هغه کسان چې عالمان دي، د علم لوړې درجې ته رسېدلي وي، خو شخصيت يې ساکن وي. له فزيکي پلوه يو استاتيک شخصيت لري، حرکت نه کوي، ځان لپاره د حرکت کولو اړتيا نه ويني؛ فکر کوي چې دومره معلومات می ياد کړي، ژوند چاری هم روانی دي، همدومره کافي ده، آن خپلو اولادونو ته هم خپل پيغام نه شي رسولای.

خو د اندېشې خاوند انسان داسې نه وي. کله چې انسان صاحب د اندېشې شو، يو نړۍ ليد يې پيدا کړ، که هغه حق وي که باطل، نړۍ ليد کيدی شي حق وي يا دروغ، خو که هغه نړۍ ليد د يوې ايډيالوژۍ او فکري مکتب بڼه خپله کړي، نو دا انسان په دعوتگر بدلېږي. ځکه د نړۍ ليد طبيعي غوښتنه د نورو تغيرول دي، نورو ته يې انتقالول دي، نړۍ ليد انسان ډيناميک جوړوي، شخص ته ويکتوري حرکت ورکوي، ولی علم انسان استاتيک کوي

يو شخص به ډير بافضليت و عالم انسان وي، خو خپل چپ و ښي لاس ته به پيغام نلري، له ژبې به يې يوه کليمه نه وځي، د حاکمو شرايطو اړوند بې پروا وي، خو که يو انسان اندېشه و نړۍ ليد ولري، دا يو متحرک انسان وي، خپله يې تغير کړی وي او نور هم د تغيروي. همدارنگه د شرايطو اړوند حساس او جدي وي، حرکت يې تر مخې هدف تعقيبوي، جهت لري. پوهېږي چې له کومه ځايه کوم لوري ته روان دی.

کيدای شي تېروتنې وکړي، که نړۍ ليد يې نيمگړی وي، ولی بيا هم متحرک وي، کرار نه کيني

لکه چې وايي:

«بې ځايه هڅه هم تر بې حرکتۍ غوره ده.»

يعنې انسان بايد لږ تر لږه خپله هڅه او مبارزه ولري. پس موږ مسلمانان اړتيا لرو چې لومړی خپله دا ماموريت ترسره کړو او ځانونه د معنويت لو روحانيت له دې تشوالي څخه راوباسو. ځکه زموږ ټولنه لدی اړخه له جدي قحط سره مخ ده، ظاهراً ډېر دينداره ده، خو په حقيقت کې مو دينداري ډېری وخت بې محتوا، وچ او تقليدي ده. په ډېرو مواردو کې زموږ دينداري يوازې ظاهري بڼه لري. مانا يې دا ده چې زموږ د خبرو او عمل ترمنځ تضاد يا پارادکس موجود دی.

څه وخت دا رفعه کيږي؟

هغه وخت چې زموږ دينداري د اندېښې او بصيرت پر بنسټ ولاړ شي، د دين روح او مطلب باندې پوه شو، او زموږ ديني حرکت با معنا، هدفمند او دينامیک شي.

له هغه وروسته به موږ وکولای شو چې له مادي او معنوي پلوه يوه نمونه او ايډياله ټولنه جوړه کړو. کله چې موږ ځان لپاره داسې ټولنه جوړه کړه، نننۍ نړۍ همداسې يوې ټولنې پسې گرځي، بيا موږ کوي شو چې دا ټولنه د بشريت لپاره د يوې ډالۍ په توگه وړاندې کړو؛ هماغه کار چې رسول الله ﷺ او صحابه کرامو ترسره کړ. تاسو پوهېږئ چې د اسلام د لومړيو فتوحاتو ډېره برخه له جگړې پرته او په ډېره کمه وینه تويېدنه ترسره شوه. ولې؟

ځکه رسول الله ﷺ تر ټولو لومړی د جاذبې يو مرکز جوړ کړ. د هر فکري مکتب تر ټولو سخت کار څه دی؟ همدا دی چې د جاذبې يو داسې مرکز جوړ کړي چې هغه ارزښتونه چې ژمنه يې کوي، په عملي توگه پکې پلي شوي وي.

ټولی نړۍ خلک بيا هماغه لوري ته مخه کوي، تدريجاً هجرتونه پيل کېږي او د مغزو کډوالۍ لو فرار رامنځته کېږي.

نن ورځ ولې لوبډيځ د اسلامي هېوادونو د خلکو لپاره دومره جذاب ښکاري؟ ځکه لږ تر لږه له مادي پلوه يې، زموږ له دنده، داسې يو نظام او سيستم يې جوړ کړی چې د خلکو ډېرې مادي ستونزې تر يوه بريده حل کوي.

سمه ده چې ځانونه يې ستړی و ستومانه کيږی، سخت کار کوي، يوه او دوه شيفته شكنجه کيږی، درانه ماليات ورکوي، خو د کار زمينه شته، ټولنيز مسؤليت شته، يو څه نظم شته او تر يوه بريده هوساينه شته، هغه څه چې زموږ په ډېريو هېوادونو کې نه ليدل کېږي.

همدغسې مادي جاذبې قوه ده چې خلک دي ته اړ باسي، چې دی ځایونو ته رسيږي لپاره ځانونه طيارو پسې ونيولوي، لکه څنگه چې يو دوه

ورځی مخکی تر مپ هماغه د طیاری عکس لاس کی اخیستی وو چی کوم افغان څو امریکایان ترور کړي وو، تر مپ ویل چی دوی دا ډول خلک دي، چی د حیواناتو په څیر ځانونه یی یو پر بل باندی طیاره کی اچولي وو چی موږ یی امریکا ته راوړو، موږ دوی پرته له کوم نظارتي او تفنیشي پروسی دلته راوړل، اوس دلته دا ډول جنايات ترسره کوي.

یعنی هغه ډول جاذبه حد اقل له مادي اړخه، خلک مجبوروي څو د یونان په سمندرونو کی ډوب شي او د ماهیانو خوراک شي، په ځنگلونو کی د زمریو او پرانگانو ښکار شي یا مار و لرم یی وچيچي، ولی دوی هر ډول خطر ونه سختی وزغمي، خو خپل هدف پرېږدي. ولی چی انسان د همدې ښه ژوند په لټه کې وي.

اوس تصور وکړئ، باوجود د دی چی د هغوی ټولنه څومره طبقاتي او غیر عادلانه دی، اما بیا هم حداقل د تبلیغاتو په مرسته یی زرق و برق پیدا کړی، نړی یی لیونی کړی. اوس که داسی یوه ټولنه جوړه شي چی پکې رېښتیني ټولنیزه هوساینه عمومي شي، طبقات پکې له منځه لاړ شي، عدالت ټینگ شي، ورسره روحانیت هم وي، خدای پالنه وي، انسانان رېښتینی ژوند وکړي هلته، انسامیت وي، وروري او برابرې وي، مساوات او د زړه آرامش وي، لږ تر لږه خلک یو بل ته ضرر ونه رسوي، ټیټه درجه د اسلامیت همدا دی چی انسان ښه انسان اوسي د نورږ په مال، ځان او عزت ته زیان ونه رسوي. دا به څومره ستره جاذبه پیدا کړي

موږ باور لرو چی نړی به د جنون ترکچې په شوق او لیوالتیا د داسی نظام پر لور منډې وهي. د مغزو فرار به دی لوري ته د همدی اروپا، امریکا، چین، جاپان، کوریا او نورو پرمختللیو لمړی درجه هېوادونو څخه به خلک دی نوي نظم لوري ته چی د توحید او عدالت پر بنسټ جوړ شوی وي، رواني شي. ځکه نننۍ نړی د همدې ډول یوه نظام ته منتظره ده.

ذاهبي:

استاد محترم! تاسو دوه ډېر ژور مفاهيم ياد کړل. يو د عمودي او افقي اړيکو مفهوم، او بل مو په پای کې د برابري وويل

له نظريې پلوه لږ تر لږه موږ، نن سبا تقريباً د مساواتو په زمانه کې ژوند کوو، که څه هم په عملي ډول داسې نه ده. دا خبره کېږي چې د هر څه تر منځ بايد د مساواتو نېټه کېښودل شي. خو زما په اند، ټولنيز ژوند د مطلق مساواتو له اصل سره ستونزه لري، ځکه انسانان په اصل کې يو شان نه دي پيدا شوي، حتی وروڼه هم سره يو شان نه دي پيدا شوي.

د بشر د تاريخ په اوږدو کې خلکو تل يو مراتبي نظام منلی دی. د بېلگې په توگه، په اسلام کې چې د عمودي اړيکې خبره کېږي، لومړی موږ د الله تعالی اطاعت کوو، وروسته د رسول الله ﷺ د لارښوونو تابع يو، او بيا اصحابو او خپلو علماوو او د علم خاوندانو ته ډېر درناوی لرو.

همدا د مطلق مساواتو نظريه تر ډېره د ادب د کمزوري کېدو سبب هم شوی دی. پخوا چې به مو يو چا ته «استاد» ويل، نو په رښتيني ډول د استاد احترام به مو ورته کاوه؛ خو اوس چې موږ ځان له استاد سره برابر گڼو، هماغه درناوی هم له منځه تللی دی.

ستاسو په نظر، ايا مطلق مساوات ممکن دی؟ او ايا د هر څه تر منځ د مساوات نېټه ايښودل خپله د معنا د بحران (Meaning Crisis) لامل نه گرځي؟

اسعدي:

هو، بالکل گرځي.

د اسلام په ټولنيز نظام کې موږ درې اساسي مفاهيم لرو:

يو د عدالت بحث دی، دوهم ورورولي او دريم برابري ده. دا درې واړه د يوه مثلث د درېو ضلعو په څېر د الهي ټولنيز نظام بنسټ جوړوي، او هر يو يې ټولنی کی خپل ځانگړي دنده او رول لري.

عدالت دا معنا لري چې د هر انسان حق خپل حقدار ته ورسېږي او د هېچا حق ضايع نه شي. د عدالت مقابل لوری ظلم دی.

وروري معنوي اړخ لري. يعنې ټولنه بايد وچ او بې روحه نه وي، انسانان بايد يو بل په رېښتيني معنا سره مينه ولري، له يو بل سره صميميت ولري، د زړه له تله يو بل خوښ کړي حتی د اېثار تر بريده د يو بل لپاره قرباني ورکولو ته چمتو وي، دا يی ايډيال حالت ده، ټيټه کچه يی داده چې بايد يو بل ته زيان ونه رسوي، دا نو يو ډير جذاب او عجيب و غريب فضا ايجادوي، د رواداری اساس په ټولنه کی له ځانه پریردي، ټولنه کی له مادي امتیازه او احسان پرته د يو خدمت ترسره کولو بنسټ ږدي.

درېيم اصل برابري ده چې برابري تر ډېره د قانون او قانوني مکلفيتونو په وړاندې ده. لکه څنگه چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: "که فاطمې هم غلا کړې وای، لاس به می يې پرې کړی وای."

البته حضرت فاطمه رضی الله عنها عمر تر پايه غلا نه ده کړې، خو د قانون د تطبيق او د امر او نهی په وړاندې هېچا ته ځانگړی امتیاز نشته.

همدارنگه، د امتیازاتو د تر لاسه کولو په ډگر کی، امتیازات طبیعي نه تر لاسه کېږی، میدان د ټولو لپاره خلاص دی، هر شخص کولای شي هڅه وکړي، خو کله چې انسانان عملي ډگر ته راوځي، بیا کومه هڅه څومره حوصل او ثمره ورکوي، دا بیا فرق کوي، دلته بیا د عدالت کولو موضوع مطرح کېږی، یعنی کله چې انسانان د عمل او تطبيق ډگر ته وځي او خپلې مادي او معنوي وړتیاوې وکاروي، طبیعي ده چې پایلې به سره توپیر ولري. دا توپیرونه د امکاناتو، سرچینو، استعدادونو، ټولنیز چاپېریال او شرایطو له امله رامنځته کېږي. موږ باید دغه طبیعي توپیرونه ومنو، درک یې کړو او په رسمیت یې وپېژنو، خو له بلي خوا باید پام هم وکړو چې دا توپیرونه دومره ژور نه شي چې په ټولنه کې طبقي رامنځته کړي، د طبقاتو معنا داده چې د ټولنی هیڅ یو قشر عمداً او قصداً د سیستم او نظام له خوا ځنډې ته ونه غورځول شي.

بر عکس، سیستم او نظام باید د ټولنې د هغه قشر لاسنیوی وکړي، هغوی پورته کړي او لوړ مقام ته یې ورسوي. دا لوړ معیار هم الله تعالی او رسول الله ﷺ تعریفوي. فرمایي چې لږ تر لږه باید د ټولنې د ټولو خلکو بنسټیزې مادي اړتیاوې پوره وي.

ذاهبي:

موږ د فرصتونو او امکاناتو په برابروالي باور لرو، نه د پایلو په برابروالي. موږ نه غواړو چې ټول خلک یو شان شي، بلکې غواړو چې د پرمختګ فرصت د ټولو لپاره برابر وي.

اسعدي:

بالکل همداسې ده. ځکه که موږ پایلې او لاسته راوړنې هم د مساواتو تابع وګرځوو، نو د پرمختګ، نوښت او غوړېدنې روحیه له منځه ځي.

ذهبي:

بالکل، همداسې ده.

اسعدي:

بشري ټولنه باید د تلپاتې هڅې او پرمختګ لاره خپله کړي، څو خپل بشپړ غوړېدنې ته ورسېږي. که دا اصل له منځه ولاړ شي، په ټولنه کې د ځینې او استبداد لامل ګرځي. خلکو ته باید اجازه ورکړل شي چې د مشروع چوکاټ دننه خپل استعدادونه وځلوي او لوړو پوړیو ته ځان ورسوي. ځکه د انسان له مهمو دندو څخه یوه دا ده چې طبیعت تر خپل واک لاندې راولي، له هستې څخه ګټه واخلي او پرې تصرف وکړي، ترڅو خدای ورکړی خلافت مقام خپل څرګند کړي. د دې موضوع په اړه موږ او تاسو په قرآن کریم کې هم ډېر آیتونه لرو.

ذهبي:

استاد محترم! تاسو خپله هم په اکاډمیکه برخه کې یاست او د ښوونې او روزنې په ډګر کې مو ډېر کلونه تېر کړي دي. زما په اند، له هغو

عواملو څخه چې د بې معنایې بحران لا پسي زیاتوي، خپله تعلیم و تربیه هم دی.

د بېلګې په توګه، مور دولس کاله په ښوونځي او څلور کاله په پوهنتون کې زده کړې کوو، خو د انسان، ټولنیز ژوند او دینه ورته خبرو چې ښه انسان څنګه جوړېږي، تمرکز نه کوو

مور ته یوازې دا ښوول کېږي چې څنګه یو ښه مامور، ښه انجنیر او یا ښه ډاکټر شو؛ خو دا چې همدغه ښه ډاکټر څنګه یو ښه انسان هم وسي، چې د ننني ښوونیز نظام په نصاب کې ورته هېڅ ځانګړی ځای او تاکید نشته. بلکې تر ډېره بریده داسې ښکاري چې دا اړخ پکې له پامه غورځول شوی دی.

ستاسو په اند، د ښوونې او روزنې نظام د معنا په بحران کې څومره رول لري؟

اسعدي:

ډېر بنسټیز او اساسي رول لري.

ځکه انسان هغه موجود دی چې د تعلیم او تربیې له لارې جوړېږي. نه یوازې د شخصیت له پلوه، بلکې په ټولو نورو برخو کې هم انسان زده کړې او روزنې ته اړتیا لري.

دولتونه او نظامونه هغه ډول انسان چې روزي چې خپله یې غواړي. یعنې د ښوونې او روزنې د نظام له لارې خپل مطلوب انسان تولیدوي.

د بېلګې په توګه، که لار شو او د امریکا تعلیم و تربیې سیستم مطالعه کړو، یا جاپان ته راشو یا هند ته لار شو، د ښوونې او روزنې نظامونه وڅېړو، وینو چې دا هیوادونه دي چې خپل الګو انسان تعریفوي، چې زه څه ډول یو انسان ته پدې ټولنې کې اړتیا لرم؟ بیا خپل تعلیمي او تربیوي نظام هماغسې برابروي چې فارغان یې هم له مسلکي هم له تربیوي اړخه هماغه لوري او هدف ته لار شي، همدا ډول انسان باید وي.

د بېلګې په توګه، په اروپایي او امریکایي ټولنو کې له هغو اخلاقي ارزښتونو څخه چې ډېر پری ټینګار کېږي، جنسي ازادي ده. دوی دا

مفکوره له ورکتون څخه د خپل ښوونیز نظام برخه گرځولې ده. تاسو خبر یاست، که د کارتونونو له لارې وي، که د ښوونیزو پروگرامونو، تمثیلي صحنو او نورو لارو وي، خلاصه دا چې ډیر حیرانونکي کارونو ترسره څخه په استفادې، ماشومانو ته دا مفکوره ور زده کوي،

دوی ولی دومره پرې ټینګار کوي او شلّه دي ورپسې؟ ځکه هغه انسان چې د دوی واکمنه ایډیالوژي یې غواړي، یوه ځانګړنه یې داده چې نوموړی له اخلاقي اړخه باید د جنسي ازادۍ پلوی او ورته بې پروا وي. دا مفکوره د داروین او فروید له مادي او الحادي فلسفو څخه سرچینه اخلي. له ورکتون څخه یې ماشومانو ته تلقینوي، تر دې چې کله ځوان شي او پوهنتون ته ورسېږي، ټول مسائل ورته هم نظري او هم له عملي اړخه دوی ورته تمرین ورکوي

همداسې نور کلتورونه او نظامونه هم خپل مطلوب انسان روزي.

اوس په اسلامي نړۍ کې هم باید هغه الګو انسان چې الله تعالی او رسول الله ﷺ یې معرفي کړی، زموږ ښوونیز او روزنیز نظام باید د همداسې انسان د روزلو وړتیا ولري، همداسې نصاب او محتوا چې همدا موخه تعقیب کړي، باید ولرو.

خو اساسي پوښتنه دا ده چې: ایا اوسنی نصاب د داسې الګو، انسان د روزلو توان لري؟ ځواب منفي دی.

له بده مرغه، نه یې شي کولی. ولی؟ ځکه تربیوي او معنوی اړخ پکې په بشپړه توګه فلج دی. دا ستونزه یوازې په علوم، معاشي کی نده یعنی طبیعي او تجربوي علوم، بلکې حتی په علوم معاد او دیني علومو کې هم دا خبره حذف شوېده. یعنی هغه څوک چې ځي او د شرعیاتو په پوهنځیو کې زده کړې کوي، ډېری وخت یوازې په خپلې ځانګړې څانګې لکه فقه، فتوا، حدیث او نورو تخصصي مضامینو کې همغه خاصه موضوع کې ژورې زده کړې کوي؛ خو د الله، انسان، ټولنې، د ژوند د معنا، روحانیت، تقوا، د زړه پاکوالي او ابدی ژوند په اړه بنسټیز بحثونه یا نه کېږي، او یا هم په ډېر سطحي او لنډ ډول ترې تېرېږي.

حتی زموږ د شرعیاتو تحصیلي نصاب، له بده مرغه، ډېر الحادي او مادي فکرونه او سوږی لري، ډیر الحادي او ماتریالیستي الګوګامی لري،

تاسو پوهېږئ، چې ځينې د شرعياتو استادان، عملاً، د الحاد او بې دينۍ مبلغين وو او لا هم شته.

لکه څنگه چې ويل کېږي:

«که کفر له کعبې راوڅېږي، نو مسلماني ته به څه پاتې شي؟» يا داسې هم ويل شوي دي چې:

«کله چې مالګه خپله خرابه شي، نو نور به څه وساتي؟»

زموږ مالګه همدا علما دي، ديني مدارس دي، د شرعياتو د زده کړو مرکزونه دي، پوهنتونونه او د ښوونې او روزنې نظام دی.

له بده مرغه، په دې برخه کې تشه ډېره ژوره ده.

لکه څنگه چې تاسو وويل، همدا لامل دی چې يو انسان شل کاله زده کړې کوي، خو د ژوند د حقيقت، انسان، الله تعالى، تاريخ او د دنيا د اصلي حقيقت په اړه شل مخه هم نه لولي.

له همدې امله، د هغه ذهن له خپل ديني او الهي اړخه تش پاتې کېږي، او دا تشه بيا تر ډېره د ختيځو او لوېديځو رسنيو همدا القايي تبليغاتو او افکارو له لارې ډکېږي.

ځاهې:

استاد محترم! تاسو د رسنيو يادونه وکړه او د بېلګې (الگو) خبره مو هم وکړه. زموږ په ټولنو کې يوه ستونزه دا ده چې رسنۍ زموږ لپاره بېلګې ټاکي. هغه بېلګې چې رسنۍ يې وړاندې کوي، داسې کسان وي چې يوازې د پېر او پلور، مصرف او ظاهري ښايست په فکر کې وي. ټوله پاملرنه يې دې ته وي چې خپلې جامې، موټر او ظاهري ښه څنگه ښکلي کړي.

د بېلګې په توګه، کله چې په فلمونو او سريالونو کې يو کور ښودل کېږي، يا ډېر ښوولۍ کور وي چې خلک ترې کرکه وکړي، او يا د يوه

ډېر شتمن کس مانې وي، خو خلک ځان لور ته وکارې او هڅه وکړي چې همداسې ژوند ته ځان ورسوي.

همدارنگه، زموږ اتلان هم اکثره د فلمونو او سپورټ مشهورې څېرې وي.

ستاسو په اند، موږ څنگه کولای شو چې د رسنيو له لارې داسې ريښتینې بېلگې وړاندې کړو چې هم د دنیا ژوند ته ارزښت ورکړي او هم خپله د ژوند معنا له لاسه ور نه کړي؟

اسعدي:

ستاسو د دې پوښتنې په ځواب کې اجازه راکړئ چې نني ژورنالېزم لنډ تفسیر کړم.

موږ د محتوا له پلوه دوه ډوله ژورنالېزم لرو، نه د جوړښت له مخې.

لومړی کلاسیک یا دودیز ژورنالېزم دی. د دې دنده د خبر راټولول، تولیدول او خلکو ته رسول دي، په هماغه چوکاټونو او ژانرونو کې چې ژورنالېزم یې لري. دا ډول ژورنالېزم ژورنالېزم ته د یوه مسلک او حرفې په سترګه ګوري.

دویم ډول مکتبي یا ایډیالوژیک ژورنالېزم دی، چې ډېر مهم دی.

د دې ژورنالېزم دنده یوازې د خبر رسول نه دي، بلکې د یوه خبر په اړه د ځانګړي لیدلوري لېږدول دي. یعنې خلکو ته یوازې خبر نه ورکوي، بلکې ورته وايي چې د همدې پېښې په اړه باید څه ډول طرز د دید ولري؟ یعنې د خلکو فکر مدیریت کوي، هغوی ته لوری ورکوي او یوه ځانګړې مفکوره ټولنې ته القا کوي.

له بده مرغه، نن سبا چې په نړۍ کې کوم ژورنالېزم واکمن دی، همدا مکتبي او ایډیالوژیک ژورنالېزم دی. د دوی موخه د خبر رسول نه دي،

بلکې د خبر تفسیر، ځانگړی قرائت او ځانگړی لیدلوری خلکو ته انتقالول دي.

که په کوم ځای کې جگړه وشي، دودیز ژورنالېزم هڅه دا وي چې جگړه چېرته وشوه؟ کله وشوه؟ ولې وشوه؟ څومره تلفات لري؟ د جگړې اړخونه څوک دي؟ او کله به پای ته رسېږي؟

خو مکتبي ژورنالېزم دا موضوع یوازې په لنډ او حاشیوي ډول یادوي. د هغه اصلي موخه دا وي چې مخاطب باید د دې حادثې په اړه کوم ډول فکر ولري، کوم لوری حق وبولي، کوم باطل، څوک بې‌گناه وگني او څوک ملامت.

د بېلگې په توگه، د غزې جگړه وگورئ. یو له سترو تاریخي خیانتونو څخه چې د نړۍ واکمنو رسنیو د ژورنالېزم له لارې ترسره کړ، او لایې هم کوي. په ځانگړې توگه په وروستیو یوه یا دوو پېږیو کې، چې ژورنالېزم له ټولنیزو رسنیو، ټکنالوژۍ او مجازي نړۍ سره یوځای شوی دی.

د دوی تر ټولو لوی جرم دا دی چې حق باطل او باطل حق معرفي کوي، حقیقتونه تحریفوي، پېښې په خپلې خوښې تفسیروي او داسې فاسد بېلگې وړاندې کوي چې اوسنی نړیوال نظام یې غواړي.

هغه څه چې تاسو یاد کړل، په حقیقت کې د بشریت پر وړاندې د همدې مکتبي ژورنالېزم د خیانت یوه برخه ده، چې د لویو تولیدي شرکتونو په گټه دا کار کوي. عین کار ژورنالېزم نړیوالو فرهنګي پروژو لپاره کوي، عین کار د جگړه‌غوښتونکو قدرتونو لپاره کوي، اودعین کار واکمنو ایډیالوژيو په برخه کې ترسره کوي.

د نن ورځې نړیوال ژورنالېزم د الحاد ملاتړی دی، ځکه اوسنی نړیوال نظام یو الحادي نظام دی. دتاسو وینئ چې لویې رسنۍ او نړیوال تلویزیونونه چې کله گردې مېزونه او مناظرې دایروي، نو په دوامداره

توگه د دين، انسانيت او د الله تعالى اړوند ارزښتونو پر ضد خبرې کوي. د دوی هره خبرونه ميليونونه ليدونکي لري.

نو پدې صورت کې موږ څه کولای شو؟

موږ بايد د همدې بهير برعکس حرکت پيل کړو. منحيت د هغه انسانانو چې د حق و حقيقت طرفدار يو، تر هر څه وړاندې، لمری بايد خپل ذهنونه له هغو زنجيرونو او فکري تابوگانو څخه آزاد کړو، خپله د دې منحرف ايډيولوژيک ژورناليزم ښکار ونه اوسو، خپله بايد حقيقي قرائت او تفسير ولرو، ځکه که زموږ خپل فکر سم نه وي، او زموږ فکري ظرف گډوډ او له تضادونو ډک وي، نو نورو ته به سمه لارښوونه شو کولای.

کله چې موږ صاحب د يو سم نړۍ ليد او سالم فکري مکتب شو، بيا بايد همدا فکر د هرې ممکنې وسيلې له لارې نورو خلکو ته ورسوو. زه پوهېږم چې نن د حق د پلويانو امکانات ډېر کم او محدود دي او نړۍ هم دې پيغام ته ډېره لېواله نه ده؛ خو داسې انسانان شته چې د حق ملاتړ کوي او همدا مبارزه ده. که يوازې يو اورېدونکی هم ولرو، بيا هم بايد د هغه د وينولو لپاره هڅه وکړو، ځکه د اسلام له نظره د يو انسان ژغورل د ټول بشريت ژغورنې هومره ارزښت لري. لکه څنگه چې الله تعالى فرمايي:

﴿مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ... فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا﴾

يعنې: چا چې يو بې گناه انسان پرته له دليله وواژه، داسې ده لکه ټول انسانان يې چې وژلي وي.

او: ﴿وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا﴾

او چا چې يو انسان ژوندی کړ (د ژوند لوری يې وروپيژند) داسې ده لکه ټول انسانان يې چې ژغورلي وي.

نو له همدې امله، د يو انسان ژ غورنه، د ټول بشریت هومره ارزښت لري.

ذاهبي:

استاد محترم! د وروستۍ پوښتنې په توگه، ستاسو پيغام د نن ورځې ځوانانو ته څه دی؟ په ځانگړې توگه په دې عصر کې چې موږ ژوند کوو، څنگه کولای شو له معنا او هدف سره ژوند وکړو؟

اسعدي:

تاسو د عصر يادونه وکړه، مخکې تر دې چې ځواب ته درشم، د علامه اقبال يو شعر مې ذهن ته راغی. اقبال وايي:

عصر ما از رمز جان آگاه نيست
دين او جز حب غيرالله نيست
فلسفي اين رمز کم فهميده است
فکر او در آب و گل پيچيده است

د دې شعر پيغام، او هغه چې زه غواړم خپلو وروڼو او خويندو ته وړاندې کړم دا دی چې موږ انسانان د مادي اړتياوو تر څنگ، معنوي اړتياوې هم لرو. بشپړ انسان هغه دی چې د خپل ژوند دواړو اړخونو ته پاملرنه ولري. ځکه مادي اړتياوو ته پاملرنه انسان ته هوساينه برابروي، خو معنویت انسان ته د زړه سکون وربښي. موږ يوازې ښکلي جامې نه غواړو، بلکې:

- آرام زړه ته اړتيا لرو،
- مطمئن زړه ولرو
- باطني خوښي او آرامش هم غواړو

بنا، پکار ده چې لومړی بايد له فکري او نظري اړخه دا تشه ډکه کړو. د نننۍ نړۍ الحادي تبليغات، په حقيقت کې د بشریت پر ضد تر ټولو لويه

دښمني او جنايت دی. موږ بايد د دغو زهرجنو تبليغاتو ښکار نه شو. بايد په دې قانع شو چې موږ انسانان مادي او معنوي موجودات يو.

دوهم، که غواړو معنويت ته ورسېږو، دوامداره هڅه وکړو. معنويت ترلاسه کېدونکې دی، خو شرط يې دا دی چې يو سم فکر او نړۍ ليد ولرو. که خدای مه کړه زموږ نړۍ ليد نيمگړی وي، نو زموږ معنوي تجربه هم له ناکامۍ سره مخ کېږي او د خوښۍ پر ځای انسان ناهيلی ته وړي، لکه هغه تجربه چې اروپايانو تجربه کړه او په پايله کې يې الحاد يا خدا ناباورۍ ته مخه کړه.

هيله لرو چې الله تعالى په دې زمانه کې، چې د معنويت او انسانيت قحطي پکې ده، يو ځل بيا د حقيقي معنا او روحانيت باوجود د مادي ودې او اقتصادي هوساينې څراغ بل کړي، او ټول بشریت ته حقيقي سوکالي او نېکمرغي ورپه برخه کړي.

ذاهبي:

آمين.

که وغواړئ زموږ ليدونکو ته د دې موضوع په اړه دوه يا درې کتابونه هم وړاندیز کړئ، کوم کتابونه به وي؟

اسعدي:

رېښتيا ووايم، داسې يو کتاب مې په ذهن کې نه شته چې دا ټول موضوعات په بشپړه توگه رانغاړي. خو په ټوله کې که وروڼه او خويندې وکولای شي قرآن کریم په حوصله ولولي، تدبر او ژور فکر سره ولولي، همدا تر ټولو غوره او يوازينی کتاب يی دی.

له هغه وروسته دې د رسول الله ﷺ سیرت مطالعه کړي، خو یوازې د معلوماتو د یوې ټولګې په توګه نه، بلکې د هغه مبارک د ژوند د یوه بشپړ نظام په توګه. ځکه د رسول الله ﷺ سیرت په حقیقت کې د یو متحرک او عملي ژوند بهیر دی. موږ هڅه وکړو چې د رسول الله ﷺ هماغه خوځنده او عملي روحیه درک کړو، پرته لدې بیا سیرت هم یوازې معلومات په ډول، کوم اغېز نه لري.

درېیم، د هغو کسانو آثار دې ولولي چې په دې لار کې یې کار کړی؛ لکه:

- علامه اقبال، همدارنګه
- مولانا جلال الدین بلخي رحمه الله،
- او نور نظمونه او نثري آثار چې د همدې موضوعاتو په اړه لیکل شوي وي، ډیره مرسته کوي،

همدارنګه، په نننۍ بوختې زمانې کې، هر هغه څه چې لکه د ژر پخپلوندو خورو په څیر وي، همدا سلسله برنامې دي، هغه برنامې چې موضوعات یې د ډیرو کتابونو څخه اخیستل شوي نچور او لنډیز وي، ځکه نن سبا خلک بوخت دي، سرګدانه دي، دومره وخت او فرصت نلري چې هره ورځ دې د قرآن کریم یا نورو کتابونو یوه پاڼه هم ولولي. په ورځو ورځو یوه صفحه کتاب هم نشي مطالعه کولی، بیا دا ژر تیار شوي برنامې چې د سمینارونو، ویبنارونو جلساتو او فکري بحثونو په ډول دي، خوړلو ته آماده وي، چې وروڼه او خويندې د خپل ظرفیت لوړونې، پرمختګ او تکامل لپاره ورته توجه ولري.

ذاهبي:

ډېره مننه. ان شاء الله، زه به ستاسو د پروګرامونو لینکونه هم د دې ویدیو لاندې له خپلو لیږونکو سره شریک کړم، خو هر څوک چې علاقه لري، وکولای شي هغه وګوري.

استاد صاحب! له تاسو څخه د زړه له کومې مننه. ډېر خوشحاله شو چې
زموږ بلنه مو ومنله. هيله ده په راتلونکې کې هم له تاسو سره نورې
گټورې مرکې ولرو. که د ليدونکو لپاره کومه وروستۍ خبره لرئ،
مهرباني وکړئ.

اسعدي:

زه هم له تاسو او ستاسو له هڅو څخه مننه کوم. هغه خدمت چې تاسو يې
کړئ، د پيغمبرانو د ميراث د رسولو يو ستر رسالت دی.

ستاسو کار ډېر ارزښتناک دی. که زموږ وس رسېدلې، نو بايد د سرو
زرو په تحفو مو نازولئ، خو د ناتوانۍ له امله همدا زموږ اخلاص او دعا
د هماغه سرو زرو ډالۍ وگڼئ.

الله تعالی دې تاسو ته اوږد عمر، برکت او توفيق درکړي.

ډېره مننه.

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English